

СІМВАЛІЧНЫЯ ФУНКЦЫІ ВЯНКА МАЛАДОЙ У ВЯСЕЛЬНЫМ АБРАДЗЕ (на матэрыяле з сучасных запісаў)

Семантыка традыцыйнай абраднасці застаецца актуальнай тэмай для навуковага даследавання. Не гледзячы на тое, што беларускія абрады сёння амаль не бытуюць у аўтэнтчным выглядзе, носьбіты традыцыйнай культуры 1920 – 1930-х гг. добра памятаюць, як святкаваліся святы. Яшчэ магчыма запісаць досыць поўныя апісанні абрадаў. У дадзеным артыкуле выкарыстаны матэрыял з экспедыцыі сяброў рэспубліканскага маладзёжнага грамадскага аб'яднання "Студэнцкае этнаграфічнае таварыства" на тэрыторыю Клічаўскага раёна ў 2011 г. Былі зафіксаваны апісанні вясельнага абрада з розных куткоў раёна.

Вянок нявесты, як і іншыя рэчы, што мелі кантакт з маладымі падчас вяселля, атрымліваў падчас абраду магічны статус, канцэнтраваў у сабе саму ідэю шлюбу. З усіх элементаў вясельнага строю семіятычны статус вянка быў, бадай што, найвышэйшым.

У вёсцы Заполле Клічаўскага раёна вянок для маладой рабіла хросная. Яна імкнулася прытрымлівацца традыцыйнай тэхналогіі вырабу. Расказваюць пра вянок, у якім замест крухмалу для фіксацыі кветак выкарысталі цукар. Цукар растаў, вянок зляцеў, і маладой "жыцні не было". [ін-т 1] Такім чынам, вянок увасабляў долю маладой, яго прадуквальная функцыя раскрывалася праз праграмаванне добрага жыцця маладой пары.

Яшчэ адной функцыяй вясельнага вянка была маркіроўка сацыяльнага статусу маладой. У вёсцы Дулебна Клічаўскага раёна вянок для нявесты з поўнай сям'і рабілі з "розовых цвяточкаў", а для сіраты – "каб розовых цвяточкоў не было, беленькія адны, зялёненькі". [ін-т 2]

Белыя кветкі на вянку маладой-сіраты можна разглядаць як сімвал яе жалобы па памерлых бацьках. У дадзеным выпадку актуалізуецца проціпастаўленне белы – ружовы, якая ёсць сітуацыйнай рэалізацыяй больш шырокай апазіцыі белы – чырвоны, што ў семіятычнай мове культуры ўстойліва проціпастаўляе жыццё небыццю. Ружовыя кветкі на вянку маладой з поўнай сям'і кажуць пра тое, што яе бацькі жывыя.

У вёсцы Дзмітраўка Клічаўскага раёна сіратой лічылася дзяўчына, у якой памёр хтосці адзін з бацькоў. Пра такую маладую кажуць "гэта святая дзеўка". [ін-т 3]

Тое, што нявесту-сірату завуць "святой дзеўкай" і белы колер кветак на яе вянку бачацца нам узаемазвязанымі з'явамі. Белы колер даследчыкі атаясамліваюць са святасцю, разглядаюць як сімвал смутку, жалобы. Белы колер выступае як апазіцыя чырвонага, які сімвалізуе жыццёвы пачатак, нараджэнне. [3, с. 46] Адно са значэнняў індаеўрапейскага sveta – белы. [8, с. 17] Даследчык славянскіх вясельных абрадаў А.В. Гура адзначае, што маладая ў розных славянскіх народаў надзяляецца рысамі сакральнасці і ў той жа час мае дэманічныя якасці, што набліжае яе да міфалагічнага персанажа. [1, с. 87]

Амбівалентнасць - гэта вельмі старажытная з'ява ў культуры. Джэймс Фрэйзер сцвярджаў, што першабытны чалавек не бача маральнай розніцы паміж святым і нячыстым, паняцці святасці і апаганенасці ў першабытнай свядомасці яшчэ не аддзяліліся адно ад аднаго [6].

Рысамі амбівалентнасці надзялялася як сама маладая, так і яе вянок.

У вёсцы Дзмітраўка Клічаўскага раёна на другі дзень вяселля хросная маладой здымала ёй вянок і надзявала дружцы, каб тая хутчэй пайшла замуж. Дружка гуляла да вечара ў вянку, танцавала ў ім. У канцы дня вяртала вянок маладой, і тая вешала яго на абраз у хаце мужа. Праз некаторы час маладзіца адносіла свой вясельны вянок жанчыне, што яго рабіла, разам з гасцінцам. [ін-т 3] У спрыянні будучаму шлюбу актуалізуецца прадуквальная функцыя вясельнага вянка.

Не так далёка ад рэгіёна, што даследуецца, у вёсцы Лысая Гара Пухавіцкага раёна, зафіксаваны супрацьлеглы прыклад: верылі, што дзяўчына, якая памерае вянок маладой, не пойдзе замуж. Вянок нават здымалі з маладой не рукамі, а чапалой, і вешалі ў куце. [5, с. 539; ін-т 4] Звычай не здымаць з маладой вянка рукамі фіксуецца і ў іншых славянскіх народаў. Вянок маглі здымаць шабляй (у славенцаў), касой (у славакаў), нажом (у харватаў і славенцаў), віламі (у славенцаў і славакаў), скалкай ці палкай (у балгар і македонцаў), посахам пастуха (зафіксавана ў русінаў сяла Бачкі) [2, с. 323].

Тут мы назіраем інверсію сакральнасці, прадмет, што прыносіць дабрабыт (дапамагае выйсці замуж) становіцца небяспечным, забароненым (яго нельга здымаць рукамі).

Варта звярнуць увагу на тое, што ў большасці выпадкаў для зняцця вянка выкарыстоўвалі прадмет, зроблены з жалеза. Даследчык Сяргей Санько адзначае, што практычна ўсе ўжытковыя жалезныя вырабы мелі апатрапейчныя ўласцівасці. У той жа час на вячанні (як і падчас некаторых іншых абрадаў) прысутнасць жалезных упрыгожванняў не дапускалася. Такую сімвалічную амбівалентнасць жалеза навуковец тлумачыць дваістым паходжаннем металу – яго хтанічная прырода (у выглядзе балотнай руды) і ў той жа час прыналежнасць да свету культуры праз апрацоўку каваннем. [4]

І "святое", і "нячыстае, жудаснае, небяспечнае, забароненае" могуць аб'ядноўвацца ў адным аб'екце. Для пазначэння такой амбівалентнасці антрапологі выкарыстоўваюць паняцце "табу". Ад палінэзіяскага слова, уведзенага ў навуковы зварот, - гэта стан рэчаў, дзеянняў ці асоб, "ізаляваных", "забароненых" праз тое, што кантакт з імі небяспечны. [9, с. 30] Зігмунд Фрэйд у працы "Татэм і табу", выказвае думку, што аналагам паняцця "табу" ў старажытных рымлянаў было "sacer". [7, с. 38] Sacer, сакральны, святы – тут мы зноў вяртаемся да таго, што нявесту-сірату завуць "святой дзеўкай" і можам

казаць, што надзяленне маладой звышнатуральнымі якасьцямі насіла характар табування. Асаблівы статус маладой распаўсюджваўся на рэчы, што былі з ёй у кантакце, у тым ліку на вянок.

Такім чынам, вянку маладой уласцівая прадуквальная функцыя. Ён успрымаўся як сакральны прадмет, пра што кажа звычай захоўваць вянок за абразамі, у найбольш шанойным месцы ў хаце, імкненне вырабіць яго па традыцыі, каб добра склалася сямейнае жыццё. У некаторых рэгіёнах вясельны вянок меў амбівалентныя рысы і нароўні са спрыяннем ад яго сыходзіла і небяспека. Акрамя таго, вянок маркіраваў сацыяльны статус маладой.

Спіс апытаных інфармантаў:

1. Група жанчын з в. Зapolле Клічаўскага раёна. Архіў РМГА “Студэнцкае этнаграфічнае таварыства, аўдыёфайл Kliczau_110814_SHPII_Zapolle_marked.wav
2. Шамаль Дар’я Матвееўна 1918 г.н., нар. у в. Дулебна Клічаўскага раёна. Архіў РМГА “Студэнцкае этнаграфічнае таварыства, аўдыёфайл 110811_ML_Dulebna_001_marked.wav
3. Дрэнь Анастасія Міхайлаўна 1924 г. н., нар. у в. Турэц Клічаўскага раёна. Архіў РМГА “Студэнцкае этнаграфічнае таварыства, аўдыёфайл 110810_Rosica_Dzmitrauka_001_marked.wav
4. Кацярына Суша 1936 г.н., нар. у в. Лысяя Гара Пухавіцкага раёна.

Спіс літаратуры:

1. Гура, А. В. Брак и свадьба в славянской народной культуре: Семантика и символика / А. В. Гура. – М. : Индрик, 2012. – 936 с.
2. Гура, А. В. Венок свадебный / А. В. Гура // Славянские древности : этнолингвист. словарь : в 5 т. / под ред. Н. И. Толстого. – Т. 1 : А-Г. – М. : Междунар. отношения, 1995. – С. 321–325.
3. Крук, І. І. Белы / І. І. Крук // Беларуская міфалогія : энцыкл. слоўнік / С. Санько, А. Боганева [і інш.] – Мінск : Беларусь, 2004. – 592 с.
4. Санько, С. І. Жалеза / С. І. Санько // Беларуская міфалогія : энцыкл. слоўнік / С. Санько, А. Боганева [і інш.] – Мінск : Беларусь, 2004. – 592 с.
5. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн. 1 / А. М. Боганева [і інш.] ; ідэя і агул. рэд. Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск : Вышэйш. шк., 2010. – 847 с.
6. Фрэзер, Д. Золотая ветвь / Д. Фрэзер – М. : АСТ, 2009. – 767 с.
7. Фрейд, З. Тотем и табу / З. Фрейд – СПб. : Азбука-классика, 2005. – 256 с.
8. Швед, І. А. Семантычная апазіцыя “белы/чорны” ў міфалагічнай карціне свету беларусаў / І. А. Швед // Веснік БДУ. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2009. – № 3 – С. 15–19.
9. Элиаде, М. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде. – М. : Ладомир, 1999. – 488 с.